

WALES AUDIT OFFICE
SWYDDFA ARCHWILIO CYMRU

Archwilydd Cyffredinol Cymru
Auditor General for Wales

Adroddiad ar yr Archwiliad o Ddatganiadau Ariannol – Cyngor Sir Ynys Môn

Blwyddyn archwilio: 2017-18

Dyddiad cyhoeddi: Medi 2018

Diben y ddogfen hon

Mae'r ddogfen hon ar ffurf ddrafft a ddarperir yn gyfrinachol. Dim ond er mwyn cadarnhau cywirdeb a chyflawnder y wybodaeth a geir ynddi a cheisio barn ar y casgliadau y daethpwyd iddynt y'i darperir.

Trafod y ddogfen cyn ei chyhoeddi

Mae'r ddogfen hon a'r hawlfraint ynddi yn eiddo i Archwilydd Cyffredinol Cymru ac erys felly. Mae'n cynnwys gwybodaeth a gafwyd gan yr Archwilydd Cyffredinol a Swyddfa Archwilio Cymru o dan bwerau statudol i gyflawni swyddogaethau statudol yn unig ac fe'i paratowyd fel sail i ddogfen swyddogol y gellir ei chyflwyno neu ei chyhoeddi maes o law. Gall hefyd gynnwys gwybodaeth y gallai ei datgelu heb awdurdod fod yn drosedd o dan adran 54 o Ddeddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004. Ac eithrio fel y caniateir yn benodol o dan y gyfraith, ni ellir atgynhyrchu'r ddogfen nac unrhyw ran o'i chynnwys, na'i storio mewn system adalw na'i throsglwyddo mewn unrhyw ffurf na thrwy unrhyw fodd, na'i datgelu i unrhyw un ac eithrio'r sawl a'i derbyniodd yn wreiddiol heb ganiatâd ysgrifenedig Swyddfa Archwilio Cymru ymlaen llaw. Mae'n rhaid ei diogelu bob amser i'w hatal rhag cael ei chyhoeddi neu i atal defnydd amhriodol arall o'i chynnwys. Gallai ei defnyddio neu'i datgelu heb awdurdod arwain at achos cyfreithiol. Dylid anfon unrhyw ymholiadau ynghylch datgelu neu aildefnyddio'r ddogfen hon i Swyddfa Archwilio Cymru yn swyddog.gwybodaeth@archwilio.cymru.

Paratowyd y ddogfen hon fel rhan o waith a gyflawnir yn unol â swyddogaethau statudol.

Os gwneir cais am wybodaeth y gallai'r ddogfen hon fod yn berthnasol iddi, tynnir sylw at y Cod Ymarfer a gyhoeddwyd o dan adran 45 o Ddeddf Rhyddid Gwybodaeth 2000. Mae Cod adran 45 yn nodi'r arfer a ddisgwylir gan awdurdodau cyhoeddus wrth ymdrin â cheisiadau, yn cynnwys ymgynghori â thrydydd partïon perthnasol. Mewn perthynas â'r ddogfen hon, mae Archwilydd Cyffredinol Cymru a Swyddfa Archwilio Cymru yn drydydd partïon perthnasol. Dylid anfon unrhyw ymholiadau ynglŷn â datgelu neu aildefnyddio'r ddogfen hon i Swyddfa Archwilio Cymru yn swyddog.gwybodaeth@archwilio.cymru.

Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg. Ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi. We welcome correspondence and telephone calls in Welsh and English. Corresponding in Welsh will not lead to delay.

. This document is also available in English.

Cynnwys

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn bwriadu cyhoeddi adroddiad archwilio diamedd ar eich datganiadau ariannol, yn amodol ar gwblhau'r profion archwilio terfynol, a bod yr holl eitemau ar y rhestr sy'n weddill wedi'u datrys (Gweler tudalen 4).

Adroddiad cryno

Cyflwyniad	4
Statws yr archwiliad	4
Adroddiad archwilio arfaethedig	4
Materion pwysig sy'n deillio o'r archwiliad	5
Argymhellion yn deillio o'n gwaith archwilio ariannol ar gyfer 2017-18	7
Annibyniaeth a gwrthrychedd	7

Atodiadau

Atodiad 1 - Llythyr Sylwadau Terfynol	8
Atodiad 2 – adroddiad archwilio arfaethedig yr Archwilydd Cyffredinol i'r Pwyllgor Archwilio a Llywodraethu	11
Atodiad 3 – Crynodeb o'r cywiriadau a wnaed i'r datganiadau ariannol drafft y dylid tynnu sylw'r Pwyllgor Archwilio a Llywodraethu atynt	14
Atodiad 4 – argymhellion yn deillio o'n gwaith archwilio ariannol ar gyfer 2017-18	15

Adroddiad cryno

Cyflwyniad

- 1 Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn gyfrifol am roi barn ynghylch pa un a yw'r datganiadau ariannol yn rhoi darlun gwir a theg o sefyllfa ariannol Cyngor Sir Ynys Môn ar 31 Mawrth 2018 a'i incwm a'i wariant ar gyfer y flwyddyn a ddaeth i ben bryd hynny.
- 2 Nid ydym yn ceisio cael sicrwydd llwyr bod y datganiadau ariannol wedi'u datgan yn gywir, ond rydym yn mabwysiadu'r cysyniad o berthnasedd. Wrth gynllunio a chynnal yr archwiliad, rydym yn ceisio nodi camddatganiadau perthnasol yn eich datganiadau ariannol, hynny yw, y rhai hynny a allai gamarwain rhywun sy'n darllen y cyfrifon.
- 3 Y lefelau meintiol a ddefnyddiwn i farnu bod camddatganiadau o'r fath yn berthnasol i Gyngor Sir Ynys Môn yw £5m. Gall materion ansoddol penodol megis gofynion cyfreithiol a gofynion rheoleiddio a sensitifrwydd gwleidyddol hefyd effeithio ar b'un a fernir bod eitem yn berthnasol.
- 4 Mae Safon Archwilio Ryngwladol (ISA) 260 yn ei gwneud yn ofynnol i ni gofnodi rhai materion sy'n deillio o'r archwiliad o'r datganiadau ariannol i'r sawl sy'n gyfrifol am lywodraethu corff mewn da bryd i gymryd camau priodol.
- 5 Mae'r adroddiad hwn yn nodi, i'w hystyried, y materion sy'n deillio o'r archwiliad o ddatganiadau ariannol Cyngor Sir Ynys Môn ar gyfer 2017-18, y mae angen cyflwyno adroddiad arnynt o dan ISA 260.

Statws yr archwiliad

- 6 Derbyniom y datganiadau ariannol drafft ar gyfer y flwyddyn a ddaeth i ben ar 31 Mawrth 2018 ar 11 Mehefin 2018 ac rydym bellach wedi cwblhau'r gwaith archwilio yn sylweddol. Ar ddyddiad cyhoeddi'r adroddiad hwn, roedd y canlynol yn weddill:
 - A. Cwblhau dogfennaeth mewn perthynas â darpariaethau, triniaeth gyfrifyddu ar gyfer taliadau diffyg pensiwn a niferoedd pensiynwyr.
 - B. Cwblhau'r broses o adolygu ansawdd y partneriaid a'r dogfennau a'r ffeiliau archwilio yn annibynnol; a
 - C. Derbyn llythyr cynrychiolaeth.
- 7 Rydym yn adrodd i chi ar y materion mwy arwyddocaol sy'n codi o'r archwiliad, y credwn y mae'n rhaid i chi eu hystyried cyn cymeradwyo'r datganiadau ariannol. Mae'r tîm Archwilio eisoes wedi trafod y materion hyn gyda Swyddog Adwar151 y swyddog a'r Dirprwy Swyddog Adwar.151.

Adroddiad archwilio arfaethedig

- 8 Yn amodol ar gwblhau gwaith sy'n weddill yn foddhaol, bwriad yr Archwilydd Cyffredinol yw cyhoeddi adroddiad archwilio diamod ar y datganiadau ariannol unwaith y byddwch wedi rhoi llythyr cynrychiolaeth i ni yn seiliedig ar yr hyn a nodir yn Atodiad 1.
- 9 Mae'r adroddiad archwilio arfaethedig wedi'i nodi yn Atodiad 2.

Materion arwyddocaol sy'n codi o'r archwiliad

Gamddatganiadau heb eu cywiro

- 10 Mae yna gamddatganiadau nad ydynt wedi cael eu cywiro gan y rheolwyr, a dylid tynnu eich sylw at y rhain yn ein barn ni oherwydd eu perthnasedd i'ch cyfrifoldebau dros y broses adrodd ariannol. Fe'u nodir gydag esboniadau yn Atodiad 3

Camddatganiadau a gywirwyd

- 11 Mae camddatganiadau a gywirwyd gan y rheolwyr, ond yr ystyriwn y dylid tynnu eich sylw atynt gan eu bod yn berthnasol i'ch cyfrifoldebau mewn perthynas â'r broses o gyflwyno adroddiadau ariannol. Fe'u nodir gydag esboniadau yn **Atodiad 3**.

Risgiau Sylweddol

- 12 Yn ein Cynllun Archwilio Ariannol, gwnaethom nodi gwybodaeth am y risgiau archwilio sylweddol a nodwyd yn ystod ein proses gynllunio. Mae'r tabl isod yn nodi canlyniad ein gweithdrefnau archwilio mewn perthynas â'r risgiau hynny. Cynhaliwyd ein harchwiliad yn unol â'r Cynllun Archwilio Ariannol.

Risg archwilio ariannol	Ymateb archwilio arfaethedig
Rheolwyr yn diystyru rheolaethau Mae risg y bydd rheolwyr yn diystyru rheolaethau yn bresennol ym mhob endid. Am nad oes modd rhagweld sut y gallai rheolaethau gael eu diystyru yn y fath fodd, ystyrir ei bod yn risg sylweddol [ISA 240.31-33].	Cyflawnodd y tîm archwilio y gweithdrefnau canlynol: <ul style="list-style-type: none">• profi priodoldeb cofnodion mewn dyddlyfrau ac addasiadau eraill a wnaed wrth baratoi'r datganiadau ariannol gan ddefnyddio dull gwell o ddadansoddi data i ddadansoddi holl gynnwys y dyddlyfrau ar gyfer nodweddion o ddiddordeb archwilio;• cynnal profion o'r gwaith cynllunio a gweithredu

Risg archwilio ariannol	Ymateb archwilio arfaethedig
	<p>rheolaethau dros gofnodion mewn dyddlyfrau i'r cyfrifyfr ariannol;</p> <ul style="list-style-type: none"> • adolygu priodoldeb amcangyfrifon cyfrifyddu i ganfod unrhyw duedd; a • gwerthuso'r rhesymeg dros unrhyw drafodion sylweddol nad oes a wnelont â busnes arferol gan gynnwys rhai â phartion cysylltiedig. <p>Ni nodwyd unrhyw faterion o ganlyniad i'n profion.</p>
<p>Cyflawnder gwariant a'r dyddiad cau ar gyfer gwariant</p> <p>Rydym wedi nodi bod risg sylweddol yn gysylltiedig â chyflawnder a chau gwariant am y gall fod cymhelliant i beidio â chofnodi'r holl wariant er mwyn i'r Cyngor gofnodi sefyllfa fwy ffafriol ar ddiwedd y flwyddyn.</p>	<p>Cyflawnodd y tîm archwilio y gweithdrefnau canlynol:</p> <ul style="list-style-type: none"> • cynnal profion o'r gwaith cynllunio a gweithredu rheolaethau er mwyn sicrhau cyflawnder gwariant; • cynnal profion archwilio penodol mewn perthynas â chyflawnder gwariant; a • chynnal profion manwl mewn perthynas ag amcangyfrifon a dyfarniadau rheolwyr fel y nodir yn y risg y bydd rheolwyr yn diystyru rheolaethau a nodir uchod. <p>Ni nodwyd unrhyw faterion o ganlyniad i'n profion.</p>
<p>Prisiadau Eiddo</p> <p>Mae'r Cyngor yn cwblhau proses brisio lawn gylchol lle y caiff dosbarthiadau o asedau eu prisio'n llawn bob pum mlynedd, gyda phrisiadau eraill yn cael eu cwblhau gan briswyr mewnol.</p> <p>Mae prisiadau eiddo, yn ôl eu natur, yn cynnwys dyfarniadau ac amcangyfrifon a gan fod prisiadau tir ac adeiladu ym mis Mawrth 2017 yn cyfateb i £288 miliwn, gall newidiadau mewn dyfarniadau ac amcangyfrifon gael effaith berthnasol ar y gwerth cario.</p>	<p>Cyflawnodd y tîm archwilio y gweithdrefnau canlynol:</p> <ul style="list-style-type: none"> • profion o'r gwaith cynllunio a gweithredu mewn perthynas â'r broses prisio eiddo gan gynnwys nodi lleihad mewn gwerth y tu allan i'r broses brisio; • Gweithio gydag arbenigwyr prisio mewnol er mwyn asesu rhesymoldeb tybiaethau sy'n sail i'r prisiad; ac • Orlhain yr holl symudiadau prisio drwy'r datganiadau ariannol er mwyn sicrhau eu bod wedi'u datgan yn deg. <p>Ni nodwyd unrhyw faterion o ganlyniad i'n profion.</p>

Materion pwysig eraill sy'n deillio o'r archwiliad

- 13 Fel rhan o'r archwiliad, rydym yn ystyried nifer o faterion ansoddol a meintiol sy'n berthnasol i'r cyfrifon ac yn cyflwyno adroddiad i chi ar unrhyw faterion o bwys sy'n codi. Nid oedd unrhyw faterion yn codi yn y meysydd hyn eleni:

- 14 **Nid oes gennym unrhyw bryderon ynglŷn â'r agweddau ansoddol ar eich arferion cyfrifyddu ac adrodd ariannol.** Daethom i'r casgliad fod y polisïau a'r amcangyfrifon cyfrifyddu yn briodol a bod datgeliadau'r datganiadau ariannol yn ddiudedd, yn deg ac yn glir.
- 15 **Ni ddaethom ar draws unrhyw anawsterau sylweddol yn ystod yr archwiliad.**
- 16 **Ni wnaethom drafod na gohebu â rheolwyr am unrhyw faterion sylweddol y mae angen i ni eich hysbysu amdanynt.**
- 17 **Nid oes unrhyw faterion eraill sy'n arwyddocaol i'r gwaith o oruchwylio'r broses o gyflwyno adroddiadau ariannol y mae angen i ni eich hysbysu amdanynt.**
- 18 **Ni wnaethom nodi unrhyw wendidau perthnasol yn eich rheolaethau mewnol ond rydym wedi nodi sawl maes lle gellid gwella rheolaethau.** Nodir y rhain yn [Atodiad 4](#).
- 19 **Nid oes unrhyw faterion eraill y mae'n ofynnol iddynt, yn ôl safonau archwilio, gael eu cyfleu i'r sawl sy'n gyfrifol am lywodraethu.**

Argymhellion yn deillio o'n gwaith archwilio ariannol ar gyfer 2017-18

- 20 Amlinellir yr argymhellion sy'n deillio o'n gwaith archwilio ariannol yn [Atodiad 4](#). Mae'r rheolwyr wedi ymateb iddynt a byddwn yn gwneud gwaith dilynol arnynt yn ystod archwiliad y flwyddyn nesaf. Os bydd unrhyw gamau gweithredu yn weddill, byddwn yn parhau i fonitro cynnydd ac yn adrodd arno yn ein hadroddiad y flwyddyn nesaf.

Annibyniaeth a gwrthrychedd

- 21 Fel rhan o'r broses derfynol, mae'n ofynnol i ni roi sylwadau i chi ynghylch ein hannibyniaeth.
- 22 Rydym wedi cydymffurfio â safonau moesegol ac, yn ein barn broffesiynol, rydym yn annibynnol ac ni chaiff ein gwrthrychedd ei beryglu. Nid oes unrhyw gydb berthnasau rhwng Swyddfa Archwilio Cymru a Chyngor Sir Ynys Môn sy'n effeithio ar ein gwrthrychedd na'n hannibyniaeth yn ein barn ni.

Atodiad 1

Llythyr Sylwadau Terfynol

Archwilydd Cyffredinol Cymru

Swyddfa Archwilio Cymru

24 Heol y Gadeirlan

Caerdydd

CF11 9LJ

XX Medi 2018

Sylwadau ar ddatganiadau ariannol 2017-18

Darperir y llythyr hwn mewn perthynas â'ch archwiliad o ddatganiadau ariannol Cyngor Sir Ynys Môn ar gyfer y flwyddyn a ddaeth i ben 31 Mawrth 2017 er mwyn mynegi barn ar ba mor wir a theg ydynt ac i ba raddau y maent wedi'u paratoi'n briodol.

Rydym yn cadarnhau hyd eithaf ein gwybodaeth a'n cred, ar ôl cynnal ymchwiliadau a oedd yn ddigonol yn ein barn ni, y gallwn wneud y sylwadau canlynol i chi.

Cyfrifoldebau sylwadau rheolwyr

Rydym wedi cyflawni ein cyfrifoldebau o ran y canlynol:

- Paratoi'r datganiadau ariannol yn unol â gofynion deddfwriaethol a Chod Ymarfer CIPFA ar Gyfrifyddu Awdurdodau Lleol; yn arbennig, mae'r datganiadau ariannol yn rhoi darlun gwir a theg yn unol â hynny.
- Cynllunio, gweithredu, cynnal ac adolygu trefniadau rheolaeth fewnol er mwyn atal a chanfod twyll a gwallau.

Gwybodaeth a roddwyd

Rydym wedi rhoi'r canlynol i chi:

- Mynediad llawn i'r canlynol:
 - yr holl wybodaeth rydym yn ymwybodol ohoni sy'n berthnasol i'r broses o baratoi'r datganiadau ariannol megis llyfrau cyfrifon a dogfennaeth ategol, cofnodion cyfarfodydd a materion eraill;
 - gwybodaeth ychwanegol y gwnaethoch ofyn amdano gennym at ddiben yr archwiliad; a
 - mynediad anghyfyngedig i staff yr oedd angen cael tystiolaeth archwilio ganddynt, yn eich barn chi.
- Canlyniadau ein hasesiad o'r risg y gall y datganiadau ariannol fod wedi eu cam-ddatgan mewn modd perthnasol o ganlyniad i dwyll.
- Ein gwybodaeth am dwyll neu dwyll a amheuir yr ydym yn ymwybodol ohono ac sy'n effeithio ar Gyngor Sir Ynys Môn ac yn ymwneud â:
 - rheolwyr;
 - cyflogeion sydd â rolau pwysig yng nghyd-destun rheolaeth fewnol; neu
 - eraill lle gallai'r twyll gael effaith berthnasol ar y datganiadau ariannol.

- Ein gwybodaeth am unrhyw honiadau o dwyll, neu dwyll a amheuir, sy'n effeithio ar y datganiadau ariannol a roddwyd i ni gan gyflogeion, cyn-gyflogeion, rheoleiddwyr neu eraill.
- Ein gwybodaeth am bob achos hysbys neu achos a amheuir o ddiffyg cydymffurfio â deddfau a rheoliadau y dylid ystyried eu heffeithiau wrth baratoi'r datganiadau ariannol.
diffyg cydymffurfiaeth â chyfreithiau a rheoliadau y dylid ystyried eu heffeithiau wrth baratoi'r datganiadau ariannol.
- Manylion yr holl bartïon cysylltiedig a'r holl gyberthnasau a thrafodion partïon cysylltiedig rydym yn ymwybodol ohonynt.

Sylwadau ar y datganiadau ariannol

Cofnodwyd pob trafodyn, ased a rhwymedigaeth yn y cofnodion cyfrifyddu ac fe'u hadlewyrchir yn y datganiadau ariannol.

Mae'r rhagdybiaethau arwyddocaol a ddefnyddiwyd i wneud amcangyfrifon cyfrifyddu, gan gynnwys y rheini a fesurwyd ar werth teg, yn rhesymol.

Ar ôl adolygu asedau'r Cyngor yn erbyn ei bolisi cyfansoddoli asedau ag oes economaidd ddefnyddiol gymysg, ni nodwyd unrhyw ddsbarth o asedau nac asedau cyfunol gan y Cyngor lle bo angen cyfansoddoli.

Mae'r prisiwr wedi cael rhestr lawn o asedau i'w prasio.

Cyfrifwyd yn briodol am gyberthnasau a thrafodion partïon cysylltiedig ac fe'u datgelwyd yn briodol.

Addaswyd ar gyfer pob digwyddiad neu datgelwyd pob digwyddiad a ddigwyddodd ar ôl y dyddiad adrodd y mae angen ei addasu neu ei ddatgelu.

Mae'r holl incwm grant wedi'i gydnabod yn unol â'r amodau atodedig.

Mae'r Swyddog Monitro wedi datgelu'r holl faterion cyfreithiol sy'n bodoli i'r archwilyr ac, yn eu barn hwy, mae'r holl faterion cyfreithiol sy'n bodoli lle mae angen darpariaethau wedi'u datgelu'n briodol yn y cyfrifon.

Datgelwyd pob achos gwirioneddol neu bosibl hysbys o ymgyfreitha a hawliadau y dylid ystyried eu heffeithiau wrth baratoi'r datganiadau ariannol i'r archwilydd, a chyfrifwyd amdanynt a'u datgelu yn unol â'r fframwaith cyflwyno adroddiadau ariannol perthnasol.

Nid oes unrhyw gamddatganiadau perthnasol, gan gynnwys hepgoriadau, yn y datganiadau ariannol. Mae effeithiau'r camddatganiadau nas cywirwyd a nodwyd yn ystod yr archwiliad yn amherthnasol, yn unigol a gyda'i gilydd, i'r datganiadau ariannol cyfan.

Cadarnhawn y canlynol: nodwyd pob cynllun a buddiant ymddeol, gan gynnwys y DU, wedi'i ariannu neu heb ei ariannu, wedi'i gymeradwyo neu heb ei gymeradwyo, cytundebol neu ymhlyg a rhoddwyd cyfrif priodol amdanynt; nodwyd pob setliad a chwtogiad a rhoddwyd cyfrif priodol amdanynt; dygwyd pob digwyddiad sy'n ymwneud â phennu rhwymedigaethau pensiwn at sylw'r actiwari; mae'r tybiaethau actiwaraidd sy'n sail i brisiad rhwymedigaethau'r cynllun (gan gynnwys y gyfradd ddisgownt a ddefnyddiwyd) yn unol ag amcangyfrifon gorau'r rheolwyr o'r digwyddiadau yn y dyfodol a

wnaiff effeithio ar fuddiannau ymddeol ac maent yn gyson â'r hyn a wyddwn am y Cyngor; mae cyfrifiadau'r actiwari yn seiliedig ar ddata aelodau cyflawn a chyfredol i'r graddau y bo'n briodol o ran y fethodoleg a fabwysiadwyd; ac mae'r symiau sydd wedi'u cynnwys yn y datganiadau ariannol sy'n deillio o waith yr actiwari yn briodol.

Sylwadau gan y rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu

Cydnabyddwn fod y sylwadau a wnaed gan y rheolwyr, uchod, wedi eu trafod â ni.

Cydnabyddwn ein cyfrifoldeb am baratoi datganiadau ariannol gwir a theg yn unol â'r fframwaith cyflwyno adroddiadau ariannol perthnasol. Cymeradwywyd y datganiadau ariannol gan Gyngor Sir Ynys Môn ar **XX Medi 2018**.

Rydym yn cadarnhau ein bod wedi cymryd yr holl gamau y dylem fod wedi'u cymryd i sicrhau ein bod yn ymwybodol o unrhyw wybodaeth archwilio berthnasol ac i sicrhau bod y wybodaeth honno wedi'i throsglwyddo i chi. Rydym yn cadarnhau, hyd y gwyddom, nad oes unrhyw wybodaeth archwilio berthnasol nad ydych yn ymwybodol ohoni.

Llofnodwyd gan:

Llofnodwyd gan:

.....

Marc Jones
Swyddog A.151
Cyngor Sir Ynys Môn

Swyddog neu Aelod sy'n llofnodi ar ran y rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu

Dyddiad:

Dyddiad:

Atodiad 2

Adroddiad archwilio arfaethedig yr Archwilydd Cyffredinol i Aelodau Cyngor Sir Ynys Môn

Adroddiad Archwilydd Cyffredinol Cymru i Aelodau Cyngor Sir Ynys Môn

Rwyf wedi archwilio datganiadau ariannol a nodiadau cysylltiedig Cyngor Sir Ynys Môn ar gyfer y flwyddyn a ddaeth i ben 31 Mawrth 2018 o dan Ddeddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004.

Mae datganiadau ariannol Cyngor Sir Ynys Môn yn cynnwys y Datganiad Symud Cronfeydd wrth Gefn, y Datganiad Incwm a Gwariant Cynhwysfawr, y Fantolen, y Datganiad Llif Arian Parod, y Datganiad Symud ar y Cyfrif Refeniw Tai a Datganiad Incwm a Gwariant y Cyfrif Refeniw Tai a'r nodiadau cysylltiedig, gan gynnwys crynodeb o bolisiâu cyfrifyddu pwysig.

Y fframwaith adrodd ariannol a gymhwyswyd wrth eu paratoi yw'r gyfraith berthnasol a'r Cod Ymarfer ar Gyfrifyddu Awdurdodau Lleol yn y Deyrnas Unedig 2017-18 sy'n seiliedig ar y Safonau Adrodd Ariannol Rhyngwladol (IFRS).

Yn fy marn i, mae'r datganiadau ariannol:

- yn rhoi darlun gwir a theg o sefyllfa ariannol Cyngor Sir Ynys Môn ar 31 Mawrth 2018 a'i incwm a'i wariant am y flwyddyn a ddaeth i ben bryd hynny; ac
- wedi'u paratoi'n briodol yn unol â'r gofynion deddfwriaethol a'r Cod Ymarfer ar Gyfrifyddu Awdurdodau Lleol yn y Deyrnas Unedig 2017-18.

Sail y farn

Cynhaliais fy archwiliad yn unol â'r gyfraith berthnasol a'r Safonau Archwilio Rhyngwladol yn y DU (ISAs (DU)). Caiff fy nghyfrifoldebau o dan y safonau hyn eu disgrifio ymhellach yn adran cyfrifoldebau'r archwilydd am archwilio'r datganiadau ariannol yn fy adroddiad. Rwy'n annibynol ar y cyngor yn unol â'r gofynion moesegol sy'n berthnasol i'm harchwiliad o'r datganiadau ariannol yn y DU, yn cynnwys Safon Foesegol y Cyngor Adrodd Ariannol, ac rwyf wedi cyflawni fy nghyfrifoldebau moesegol eraill yn unol â'r gofynion hyn. Credaf fod y dystiolaeth archwilio rwyf wedi'i chael yn ddigonol ac yn briodol i ddarparu sail i'm barn.

Casgliadau yn ymwneud â busnes gweithredol

Nid oes gennyf unrhyw beth i'w nodi o ran y materion canlynol y mae Safonau Archwilio Rhyngwladol y DU yn ei gwneud yn ofynnol i mi gyflwyno adroddiad i chi arnynt os bydd yr amgylchiadau canlynol yn berthnasol:

- nid yw'r defnydd o sail gyfrifyddu busnes gweithredol wrth baratoi'r datganiadau ariannol yn briodol; neu
- nid yw'r swyddog ariannol cyfrifol wedi datgelu yn y datganiadau ariannol unrhyw ansicrwydd perthnasol a nodwyd a all fwrw amheuaeth sylweddol ar allu Cyngor Sir Ynys Môn i barhau i fabwysiadu sail gyfrifyddu busnes gweithredol am gyfnod o ddeuddeg mis o leiaf o'r dyddiad pan awdurdodir cyhoeddi'r datganiadau ariannol.

Gwybodaeth arall

Mae'r swyddog ariannol cyfrifol yn gyfrifol am y wybodaeth arall yn yr adroddiad blynyddol a chyfrifon. Mae'r wybodaeth arall yn cynnwys y wybodaeth yn yr adroddiad blynyddol, heblaw am y datganiadau ariannol a'm hadroddiad fel archwilydd arnynt. Nid yw fy marn am y datganiadau ariannol yn

cwmpasu'r wybodaeth arall ac, ar wahân i'r graddau a nodir yn benodol yn ddiweddarach yn fy adroddiad, nid wyf yn mynegi unrhyw fath o gasgliad sicrwydd ar hynny.

Mewn cysylltiad â'm harchwiliad o'r datganiadau ariannol, fy nghyfrifoldeb yw darllen y wybodaeth arall er mwyn nodi anghysondebau perthnasol â'r datganiadau ariannol archwiliedig a nodi unrhyw wybodaeth sy'n ymddangos fel petai'n berthnasol anghywir ar sail y wybodaeth a ddaeth i law wrth i mi gyflawni'r archwiliad neu sy'n berthnasol anghyson â'r wybodaeth honno. Os dof yn ymwybodol o unrhyw gamddatganiadau neu anghysondebau perthnasol amlwg, ystyriaif y goblygiadau i'm hadroddiad.

Adrodd ar ofynion eraill

Barn ar faterion eraill

Yn fy marn i, yn seiliedig ar y gwaith a wnaed yn ystod fy archwiliad:

- Mae'r wybodaeth a geir yn yr Adroddiad Naratif ar gyfer y flwyddyn ariannol y paratowyd y datganiadau ariannol ar ei chyfer yn gyson â'r datganiadau ariannol ac mae'r Adroddiad Naratif wedi ei baratoi yn unol â'r Cod Ymarfer ar Gyfrifyddu Awdurdodau Lleol yn y Deyrnas Unedig 2017-18;
- Mae'r wybodaeth a roddwyd yn y Datganiad Llywodraethu Blynyddol ar gyfer y flwyddyn ariannol y paratowyd y datganiadau ariannol ar ei chyfer yn gyson â'r datganiadau ariannol ac mae'r Datganiad Llywodraethu Blynyddol wedi'i baratoi yn unol â chanllawiau.

Materion y cyflwynaf adroddiad arnynt drwy eithriad

Yn sgil gwybodaeth a dealltwriaeth o'r cyngor a'i amgylchedd a gafwyd yn ystod yr archwiliad, nid wyf wedi nodi unrhyw gamddatganiadau perthnasol yn yr Adroddiad Naratif.

Nid oes gennyf unrhyw beth i'w nodi o ran y materion canlynol, y cyflwynaf adroddiad i chi arnynt os bydd yr amgylchiadau canlynol yn berthnasol, yn fy marn i:

- ni chadwyd cofnodion cyfrifyddu digonol;
- nid yw'r datganiadau ariannol yn gyson â'r cofnodion a'r ffurflenni cyfrifyddu; neu
- nid wyf wedi derbyn yr holl wybodaeth ac esboniadau sydd eu hangen arnaf ar gyfer fy archwiliad.

Tystysgrif cwblhau archwiliad

Ardystiaf fy mod wedi cwblhau'r archwiliad o gyfrifon Cyngor Sir Ynys Môn yn unol â gofynion Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004 a Chod Ymarfer Archwilio Archwilydd Cyffredinol Cymru.

Cyfrifoldebau

Cyfrifoldebau'r swyddog ariannol cyfrifol am y datganiadau ariannol

Fel yr esbonnir yn fanylach yn y Datganiad o Gyfrifoldebau ar gyfer y Datganiad Cyfrifon a nodir ar dudalen 11, mae'r swyddog ariannol cyfrifol yn gyfrifol am baratoi'r datganiad cyfrifon, sy'n rhoi darlun gwir a theg, ac am y fath reolaeth fewnol ag sy'n angenrheidiol ym marn y swyddog ariannol cyfrifol i allu paratoi datganiadau cyfrifon heb unrhyw gamddatganiadau perthnasol, boed hynny drwy dwyll neu wall.

Wrth baratoi'r datganiad cyfrifon, mae'r swyddog ariannol cyfrifol yn gyfrifol am asesu gallu'r cyngor i barhau fel busnes gweithredol, gan ddatgelu fel y bo'n gymwys, faterion sy'n ymwneud â'r busnes gweithredol a defnyddio sail cyfrifyddu busnes gweithredol oni thbyr nad yw'n briodol.

Cyfrifoldebau'r archwilydd am archwilio'r datganiadau ariannol

Fy amcanion yw cael sicrwydd rhesymol ynghylch p'un a yw'r datganiadau ariannol gyda'i gilydd yn rhydd o gamddatganiad perthnasol, boed hynny drwy dwyll neu wall, a chyhoeddi adroddiad archwilio sy'n cynnwys fy marn. Mae sicrwydd rhesymol yn lefel uchel o sicrwydd, ond nid yw'n gwarantu y bydd archwiliad a gynhelir yn unol â Safonau Archwilio Rhyngwladol y DU bob amser yn canfod

camddatganiad perthnasol pan fo'n bodoli. Gall camddatganiadau ddeillio o dwyll neu wall ac fe'u hystyri'r yn berthnasol os, yn unigol neu gyda'i gilydd, y gellid disgwyl iddynt yn rhesymol ddylanwadu ar benderfyniadau economaidd defnyddwyr a wneir ar sail y datganiadau ariannol hyn.

Ceir disgrifiad pellach o gyfrifoldebau'r archwilydd am archwilio'r datganiadau ariannol ar wefan y Cyngor Adrodd Ariannol yn www.frc.org.uk/auditorsresponsibilities. Mae'r disgrifiad hwn yn rhan o'm hadroddiad archwilio.

Anthony J Barrett

Dros ac ar ran Archwilydd Cyffredinol Cymru

XX Medi 2018

24 Heol y Gadeirlan

Caerdydd

CF11 9LJ

Atodiad 3

Crynodeb o'r cywiriadau a wnaed i'r datganiadau ariannol drafft y dylid tynnu sylw'r Pwyllgor Archwilio a Lywodraethu atynt.

Yn ystod ein harchwiliad, nodom y gamddatganiadau canlynol nad ydynt wedi cael eu cywiro gan reolwyr, yr ystyriwn y dylid tynnu eich sylw atynt oherwydd eu perthnasedd i'ch cyfrifoldebau dros y broses adrodd ariannol:

- Yn 2017/18 gwnaeth y Cyngor daliad o £3.66m i gronfa bensiwn Gwynedd i dalu am elfen sefydlog o gyfraniadau'r cyflogwr am y cyfnod o 2017/18 i 2019/20. Gwnaeth y Cyngor cyfrifo am hyn drwy godi 1/3 i'r gronfa gyffredinol a 2/3 i'r reserfau a glustnodwyd (rhwymedigaethau'n ymwneud â'r gronfa bensiwn). Ar ôl cymryd i ystyriaeth y balans yr arian wrth gefn a glustnodwyd, mae hyn wedi arwain at gronfa negyddol o £ 2.44m.

Mae Swyddfa Archwilio Cymru wedi ystyried y modd y caiff taliadau diffyg cronfeydd pensiwn eu trin a daeth i'r casgliad y dylai taliadau elfennau sefydlog o'r gronfa bensiwn gael eu cydnabod yn llawn yn y flwyddyn dalu yn unol â rheoliad 24 o'r Rheoliadau Cynllun Pensiwn Llywodraeth Leol 2013.

Y canlyniad yw y dylid codi'r £2.44m a godir ar yr arian wrth gefn a glustnodwyd i'r gronfa gyffredinol. Gan mai gwall dosbarthiad yw hwn o fewn manylion y cronfeydd y gellir eu defnyddio, mae'r rheolwyr wedi dewis peidio ag addasu'r cyfrifon ar gyfer y gwall hwn.

- Nododd rheolwyr yn rhan o'u hadolygiad o ddigwyddiadau ôl-fantolen fod ased amodol – yr hawliad TAW hamdden yn nodyn 43 – yn crisialu yn Awst 2018. Derbyniodd CThEM yr hawliad ac ad-dalodd y TAW a gasglwyd, gan arwain at daliad gan gyllid a Thollau EM o £0.9m. Gan nad yw hyn yn berthnasol, mae'r rheolwyr wedi dewis peidio ag addasu'r cyfrifon ar gyfer hyn, a byddant yn ei gydnabod yn 2018/19.

Crynodeb o'r cywiriadau a wnaed i'r datganiadau ariannol drafft y dylid tynnu sylw'r Pwyllgor Archwilio a llywodraethu atynt.

Yn ystod ein harchwiliad, nodom y gamddatganiadau canlynol sydd wedi cael eu cywiro gan reolwyr, ond y credwn y dylid tynnu eich sylw atynt oherwydd eu perthnasedd i'ch cyfrifoldebau dros y broses adrodd ariannol.

CIES DR	CIES CR	BS DR	BS CR	ER Dr	ER Cr	Natur y cywiriad
£'000	£'000	£'000	£'000			
	789	789				Arweiniodd cysoniad o'r system refeniw Tai I Anghyn rejer y Cyngor dros y tair blynedd diwethaf at dangydnabod refeniw.
105		1,936	2,041			Defnyddiwyd canrannau anghywir i ddechrau yn adroddiad y priswyr mewnol a arweiniodd at gyfrifiad anghywir o symiau ailbrisio asedau sefydlog.
2,000	2,000		2,000	2,000		Ar ôl adolygu'r amgylchiadau a'r dull o gyfrifo'r gronfa wrth gefn wedi'i chlustnodi ar gyfer safle tirlenwi Gwastraff Penhesgyn, nodwyd bod hyn yn bodloni'r meini prawf ar gyfer darpariaeth, ac felly mae darpariaeth wedi'i chodi ar y taliadau. Mae'r gronfa wrth gefn a glustnodwyd wedi'i rhyddhau.

Cywirodd y rheolwyr hefyd y nodyn cydnabyddiaeth uwch staff a'r nodyn parti cysylltiedig mewn perthynas â: CBAC CBAC, mentor Môn a thrafodion gyda Age Concern, Sioe Amaethyddol Môn, Môn CAB, Hyrwyddwr Gyrfaoedd and Grwp Llandrillo/Menai.

CIES – Datganiad cynhwysfawr ar incwm a gwariant

BS – Fantolen

ER – Cronfeydd wrth gefn wedi'u clustnod

Atodiad 4

Argymhellion yn deillio o'n gwaith archwilio ariannol ar gyfer 2017-18

Gwnaethom amlinellu'r holl argymhellion yn deillio o'n harchwiliad ynghyd ag ymateb y rheolwyr iddynt. Byddwn yn gwneud gwaith dilynol ar y rhain y flwyddyn nesaf, gan gynnwys unrhyw faterion sy'n weddill yn adroddiad archwilio'r flwyddyn nesaf:

Yn 2016-17 Codwyd 8 argymhelliad gennym. Mae 2 wedi'u hail-godi (mater arganu 1 a 4).

Mater yn codi 1 - Rheoli'r Gyflogres	
Canfyddiadau	Fel rhan o'r ymarfer i Newydd-ddyfodiaid gwnaethom nodi y gall aelod o staff y gyflogres greu newydd-ddyfodiad a diweddarau manylion banc yr unigolyn yn ogystal ag aelodau o'r adran adnoddau dynol.
Blaenoriaeth	Canolig
Argymhelliad	Argymhellir na ddylai aelodau o staff y Gyflogres allu sefydlu newydd-ddyfodiaid na diweddarau manylion banc yr unigolyn gan mai swyddogaethau staff adnoddau dynol yw'r rhain.
Buddiannau gweithredu'r argymhelliad	Mae hyn yn lleihau'r risg o dalu arian parod i gyflogeion ffug.
Derbyniwyd yn llawn gan y rheolwyr	Derbyniwyd
Ymateb rheolwyr	Bydd y broses sy'n ymwneud â newydd-ddyfodiaid a thafleini amser yn newid yn sylweddol wrth i ni barhau i gyflwyno'r gwelliannau i System Adnoddau Dynol/Cyflogres Northgate. Bydd pob newydd-ddyfodiad yn cael ei brosesu gan Adnoddau Dynol (drwy'r swyddogaeth recriwtio ar y we). Caiff lefelau mynediad aelodau o staff eu hadolygu a'u diwygio fel sy'n berthnasol unwaith y bydd y broses wedi'i chwblhau.
Dyddiad gweithredu	Rhagfyr 2018

Mater yn codi 2 - Cysoniadau Banc	
Canfyddiadau	Wrth i ni fynd drwy broses busnes y trysorlys gwnaethom nodi na chafodd cysoniadau banc misol eu cynnal yn y Cyngor ers mis Awst 2017.
Blaenoriaeth	Canolig
Argymhelliad	Argymhellir y dylai cysoniadau banc gael eu cynnal bob mis.

Buddiannau gweithredu'r argymhelliad	Bydd hyn yn lliniaru'r risg o gamddyrrannu arian parod ac yn gwella amseroldeb nodi materion gyda balansau arian parod.
Derbyniwyd yn llawn gan y rheolwyr	Derbyniwyd
Ymateb rheolwyr	Bydd newidiadau i'r system o reoli arian parod yn arwain at fwy o awtomeiddio a symleiddio prosesau a fydd yn helpu i sicrhau bod cysoniadau banc yn cael eu cwblhau'n fwy amserol.
Dyddiad gweithredu	Medi 2018

Mater yn codi 3 – Cysoniad Budd-dal Tai

Canfyddiadau	Nodwyd na chydnabuwyd 900k refeniw o'r system budd-dal tai dros dair blynedd SX3 oherwydd nad oedd unrhyw gysoni'n digwydd rhwng y system SX3 a chod cyfriflyfr cyffredinol y system gyllid.
Blaenoriaeth	Canolig
Argymhelliad	Argymhellir bod cysoniad rhwng SX3 a'r system gyllid yn cael eu paratoi a'u hadolygu yn fisol.
Buddiannau gweithredu'r argymhelliad	Mae'r Cyngor yn cydnabod yr holl refeniw sy'n ddyledus.
Derbyniwyd yn llawn gan y rheolwyr	Derbyniwyd gan y Tim Rheoli
Ymateb rheolwyr	Bydd cysoni yn dechrau nawr yn rheolaidd
Dyddiad gweithredu	Medi 2018

Mater yn codi 4 - Rheoli'r Gyflogres – Prosesu Taflenni Amser

Canfyddiadau	Gwnaethom nodi bod holl swyddogion y Gyflogres yn gyfrifol am wirio a mewnbynnu taflenni amser i system y gyflogres ar hyn o bryd. Ddiwedd pob mis, bydd un o swyddogion y Gyflogres yn gyfrifol am wirio'r data a fewnbynwyd i system y gyflogres (mae'r tri swyddog yn cyflawni'r rôl hon yn eu tro). Mae hyn yn golygu y bydd yr aelod o staff sy'n gwneud y gwaith gwirio yn gwirio'r data a fewnbynwyd ganddo ef ei hun, ac felly ni wahanir dyletswyddau'n llawn
Blaenoriaeth	Canolig
Argymhelliad	Argymhellir y dylai'r cyngor wahanu dyletswyddau'n llawn mewn perthynas â phrosesu taflenni amser.
Buddiannau gweithredu'r argymhelliad	Bydd y Cyngor yn lleihau'r risg y caiff oriau amser twyllodrus eu talu.

Derbyniwyd yn llawn gan y rheolwyr	Derbyniwyd yn rhannol
Ymateb rheolwyr	Gwahenir dyletswyddau gyda Chynorthwyr y Gyflogres yn mewnbynnu'r taflenni amser. Yna mae Swyddog y Gyflogres sy'n berthnasol i'r gyflogres honno yn eu gwirio a'u prosesu. Hefyd, pan fydd prosiect gwella Adnoddau Dynol/Cyflogres Northgate wedi'i weithredu, caiff y gweithdrefnau a'r broses wahanu eu gwella ymhellach. Er enghraifft, bydd y rhan fwyaf o gyflogeion yn mewnbynnu eu taflenni amser eu hunain, a awdurdodir gan eu rheolwr. Bydd hyn yn rhyddhau amser swyddogion y gyflogres i wirio ac archwilio adroddiad eithrio.
Dyddiad gweithredu	Rhagfyr 2018

Mater yn codi 5 – Rheolaethau Ailbriso – Adolygu Postiadau Ailbrisiadau

Canfyddiadau	Nodwyd bod y newid yng ngwerth teg yr asedau i'r gronfa ailbriso wrth gefn a'r newidiadau i'r arian wedi'i wneud yn anghywir.
Blaenoriaeth	Canolig
Argymhelliad	Argymhellir y dylai adolygiad ar wahân gael ei gynnal o bostiadau symudiadau ailbriso i'r cronfeydd wrth gefn.
Buddiannau gweithredu'r argymhelliad	Bydd y Cyngor yn lliniaru'r risg o bostiadau anghywir i'r gronfa ailbriso wrth gefn.
Derbyniwyd yn llawn gan y rheolwyr	Derbyniwyd
Ymateb rheolwyr	Cafodd y daflen waith ailbriso ei hadolygu ond fe'i hadolygir yn agosach gan gynnwys archwilio pob fformiwla.
Dyddiad gweithredu	Ar gyfer cyfrifon 2018/19

Mater yn codi 6 – Trafodion Partïon Cysylltiedig

Canfyddiadau	Nodwyd gennym na ddatgelwyd nifer o drafodion partïon cysylltiedig yn y fersiwn cychwynnol a gyflwynwyd i'r archwiliad. At hynny, adroddwyd yn anghywir am rai ffigurau cysylltiedig.
Blaenoriaeth	Canolig
Argymhelliad	Argymhellir bod y rheolwyr yn adolygu'r datgeliad, a'r cyfriflyfr partïon cysylltiedig.
Buddiannau gweithredu'r	Bydd y Cyngor yn datgelu ei drafodion partïon

argymhelliad	cysylltiedig yn briodol.
Derbyniwyd yn llawn gan y rheolwyr	Derbyniwyd
Ymateb rheolwyr	Bydd arolwg o'r partion cysylltiedig yn mynd ymlaen yn ystod 2018/19 a bydd yn cael ei gysoni l'r lejer er mwyn cael adrodd cywir.
Dyddiad gweithredu	Mawrth 2019

Mater yn codi 7 – Casglu rhent

Canfyddiadau	Nodom nad oedd y cynnydd mewn rhent yn cael ei weithredu'n llawn o fewn y system dai. Nodom y dylai un eiddo fod wedi cael codiad rhent i £99.13. Fodd bynnag, cawsom dystiolaeth fod y rhent wedi'i gofnodi fel £92.34.
Blaenoriaeth	Canolig
Argymhelliad	Argymhellir bod y Cyngor yn trosglwyddo'r cynnydd llawn yn y rhent, gan weithredu system adolygu sy'n cadarnhau bod yr holl godiadau rhent wedi'u rhoi ar waith.
Buddiannau gweithredu'r argymhelliad	Bydd y Cyngor yn cynyddu lefel yr incwm o'i stoc tai.
Derbyniwyd yn llawn gan y rheolwyr	
Ymateb rheolwyr	
Dyddiad gweithredu	

Argymhellion yn deillio o'n gwaith archwilio TG ar gyfer 2017-18

Rydym yn nodi'r holl argymhellion sy'n codi o'n harchwiliad gydag ymateb y rheolwyr iddynt. Byddwn yn edrych eto ar y rhain y flwyddyn nesaf ac yn cynnwys unrhyw faterion sydd heb eu datrys yn adroddiad archwiliad y flwyddyn nesaf. Yn 2016-17 Roedd 6 argymhelliad. Mae un argymhelliad wedi'i ail-godi fel rhan o'n gwaith 2017-18.

Systemau Lluosog – Cyfrineiriau

Canfyddiadau

Nodwyd nifer o wendidau ym mharamedrau cyfrinair Rhaglen a Chronfa Ddata Resource Link fel a ganlyn:

Rhaglen Resource Link

Nodwyd y gwendidau canlynol gyda pharamedrau cyfrinair rhaglen Resource Link:

- Lleiafswm Hyd Cyfrinair = 7 nod;
- Hanes Cyfrinair = Heb ei Osod;
- Cyfrinair yn Dod i Ben = Heb ei Osod;
- Trothwy Cau Allan = Heb ei Osod; a,
- Hyd Cau Allan = Heb ei Osod

Gyda'i gilydd mae hyn yn golygu y gall defnyddwyr ddewis cyfrineiriau syml, hawdd eu dyfalu a fyddai'n mynd yn groes i bolisi diogelwch y Cyngor ac yn cynyddu'r risg y gellid defnyddio eu cyfrifon mewn ffordd amhriodol.

Cronfa Ddata Oracle Resource Link

Nodwyd y gwendidau canlynol gyda pharamedrau cyfrinair rhaglen Resource Link:

- Lleiafswm Hyd Cyfrinair = Heb ei Orfodi;
- Hanes Cyfrinair = Anghyfyngedig;
- Cyfrinair yn Dod i Ben = Anghyfyngedig;
- Cymhlethdod Cyfrinair = Heb ei Orfodi;
- Trothwy Cau Allan = 10 ymgais; a,
- Hyd Cau Allan = 1 funud

Mae gwendidau ym maes rheoli cyfrineiriau yn gwneud y system yn fwy agored i ymosodiadau ac felly yn cynyddu'r risg y caiff partiön heb awdurdod fynediad at systemau neu ddata. Dylai cronfeydd data gael eu diogelu'n arbennig am eu bod yn rhoi mynediad uniongyrchol at y data.

Hefyd, gyda deddfwriaeth GDPR, dylai fod gan bob rhaglen sy'n cadw data personol baramedrau cyfrinair llym er mwyn sicrhau na chaiff unrhyw ddata eu colli a allai arwain at gosbi'r cyngor yn ariannol.

Systemau Lluosog – Cyfrineiriau

Blaenoriaeth	Uchel
Argymhelliad	<p>Cydnabyddir bod y rheolwyr eisoes wedi cymryd camau i gysoni pob system â gosodiadau cyfrinair Windows AD a diwygio'r polisi cyfrinair yn unol â chanllawiau NSCS. Yn sgil hyn bydd cyfnod dod i ben cyfrinair yn cynyddu o fis i 12 mis a bydd hyd cyfrinair yn cynyddu o 7 nod i 9 nod. Fodd bynnag, argymhellwn gyflwyno lleiafswm hyd cyfrinair o 12 nod a gweithredu rheolaethau monitro er mwyn sicrhau bod cyfrifon defnyddwyr yn cael eu cadw'n ddiogel rhag mynediad diawdurdod. Mae'r rheolaethau monitro yn cynnwys:</p> <ul style="list-style-type: none">i) Monitro achosion o fewngofnodi er mwyn nodi defnydd anarferol;ii) Hysbysu defnyddwyr o fanylion unrhyw ymgais i fewngofnodi, boed yn llwyddiannus neu'n aflwyddiannus; dylent roi gwybod am unrhyw rai nad oeddent yn gyfrifol amdanynt.
Buddiannau gweithredu'r argymhelliad	Bydd cynyddu'r rheolaethau o ran dilysu systemau yn lleihau'r risg y ceir mynediad amhriodol at ddata.
Derbyniwyd yn llawn gan y rheolwyr	Gwrthodwyd
Ymateb rheolwyr	<p>Yn ôl canllawiau NCSC, os yw cyfrinair yn rhy hir, bydd defnyddwyr yn fwy tebygol o'i ysgrifennu i lawr. Mae naw nod yn cynnig mwy o ddiogelwch na'r saith blaenorol ond mae hefyd yn lleihau'r tebygolrwydd y bydd defnyddwyr yn ysgrifennu cyfrineiriau i lawr, sydd yn mynd yn groes i'n Polisi Diogelwch TG.</p> <p>Mae ein system Atal a Chanfod Ymyrraeth yn monitro'r rhwydwaith am unrhyw draffig a/neu gamau gweithredu maleisus o bosibl, ac mae sawl ymgais aflwyddiannus i fewngofnodi i'r Cyfeiriadur Gweithredol yn un o'r paramedrau hyn.</p> <p>Mae ein polisi mewngofnodi parth yn gorfodi cau rhywun allan o gyfrif ar ôl tair ymgais aflwyddiannus i fewngofnodi, ac ar y cam hwnnw rhaid i'r defnyddiwr gysylltu â'r Ddesg Gwasanaeth TG er mwyn gofyn iddi ddatgloi'r cyfrif.</p> <p>Ni theimlwn y byddai'n briodol e-bostio defnyddwyr bob tro y mewngofnodir i'w cyfrif yn llwyddiannus, er yr ystyriwn y posibilrwydd o roi gwybod am fethu â mewngofnodi.</p> <p>Dim ond yn ddiweddar y gwnaed y newidiadau a nodwyd gan yr archwilydd, a chynhelir adolygiad ymhen chwe mis.</p>
Dyddiad gweithredu	Dd/G

Argymhellion yn gysylltiedig ag ystadau yn deillio o'n gwaith archwilio ariannol ar gyfer 2017-18

Amlinellwn yr holl argymhellion sy'n gysylltiedig ag ystadau sy'n deillio o'n harchwiliad gydag ymateb y rheolwyr iddynt. Mae'r rhan fwyaf (tri) o'r argymhellion yn ymwneud â'r dull prisio a sut i wella cywirdeb prisio asedau'r Cyngor. Mae'r ddau sy'n weddill yn weithdrefnol eu natur. Byddwn yn gwneud gwaith dilynol ar y rhain y flwyddyn nesaf, gan gynnwys unrhyw faterion sy'n weddill yn adroddiad archwilio'r flwyddyn nesaf. Diweddarwyd argymhellion sy'n weddill ar gyfer 2016/17 a'u cynnwys yn argymhellion 2017-18.

Teitl / Maes	Canfyddiad ac Argymhelliad	Ymateb Rheolwyr
Materion yn ymwneud â Phrisio: Anheddau'r Cyngor	<p>Argymhellir y dylai'r wybodaeth brisio a baratoir ar gyfer Anheddau'r Cyngor gynnwys gwybodaeth am oes ddefnyddiol economaidd amcangyfrifedig y stoc dai a bod y stoc, yn y dyfodol, yn cael ei hadolygu er mwyn sicrhau bod oes ddefnyddiol economaidd yn adlewyrchu cyflwr y stoc dai;</p> <p>Nid oedd y wybodaeth brisio a roddwyd am Anheddau'r Cyngor yn cynnwys unrhyw wybodaeth am oes ddefnyddiol economaidd amcangyfrifedig y stoc dai. Ar ôl ei holi mae'r Prisiwr wedi cadarnhau <i>'Yma tybir bod oes ddefnyddiol economaidd yn 30 mlynedd gan fod asedau yn cael eu cynnal a'u cadw yn unol â Safon Ansawdd Tai Cymru'</i>.</p>	<p>Yn flaenorol cafodd oes economaidd ddefnyddiol y Stoc Dai ei lleihau bob blwyddyn, ac roedd wedi cyrraedd tua 23 mlynedd. Yn 2017/18 gwnaethom geisio canfod sail mwy dilys i'r oes economaidd ddefnyddiol. Cynhaliwyd cyfarfod â'r Rheolwr Gwasanaeth Technegol Tai, yr Uwch Swyddog Prisio, yr Uwch Gyfrifydd a'r Rheolwr Cyllid er mwyn nodi oes economaidd ddefnyddiol mwy cywir ar gyfer y Stoc Dai. Yn y cyfarfod hwn, tanlinellwyd y ffaith bod yn rhaid i'r adran Tai gynnal y stoc dai yn ôl Safon Ansawdd Tai Cymru. Bob blwyddyn mae'r Cyngor yn cyflwyno cynllun 30 mlynedd i Lywodraeth Cymru sy'n nodi sut y bydd y gwasanaeth yn cynnal a chadw ac yn adnewyddu stoc er mwyn cael oes economaidd ddefnyddiol o 30 mlynedd a chydymffurfio â Safonau Tai Cymru. Bob blwyddyn gwneir cryn fuddsoddiad er mwyn sicrhau bod y cyngor yn cyflawni ei gynllun 30 mlynedd a bod ganddo stoc dai sy'n addas ar gyfer y cyfnod o 30 mlynedd. Mae'r Gwasanaeth Tai yn trefnu bod arolygon yn cael eu cynnal gan sefydliad annibynnol bob hyn a hyn fel bod ganddo wybodaeth glir am sut i fuddsoddi yn ei stoc dai. Mae Ynys Môn yn berfformiwr uchel o ran cyflawni Safon Ansawdd Tai Cymru. Felly, mae 30 mlynedd yn sail mwy cadarn. Cynigir y bydd yr oes economaidd ddefnyddiol yn parhau i fod yn 30 mlynedd bob blwyddyn oherwydd y rhaglen fuddsoddi barhaus yn unol â'r cynllun 30 mlynedd.</p>

		Penderfynwyd ar hyn ymhell cyn cau cyfrifon ac roedd wedi'i gynllunio'n glir.
Materion yn ymwneud â Phrisio : Anheddau'r Cyngor	<p>Dylai tîm Cyllid y Cyngor bennu p'un a oes angen ailarchwilio'r dull o gyfansoddoli ar gyfer Tai Cyngor yn y blynyddoedd i ddod er mwyn cyfrif am ddibrisiant yn fwy cywir.</p> <p>Nodir na chynhaliwyd unrhyw ymarfer cyfansoddoli ar y portffolio Tai Cyngor. Er i'r prisiwr nodi bod gwerthoedd unigol yr unedau tai islaw'r trothwy a bennir ym mholisi cyfansoddoli'r Cyngor, mae'r portffolio tai yn amlwg yn cynrychioli cyfran sylweddol o bortffolio eiddo'r Cyngor yn ôl gwerth. Deallwn, lle ceir nifer fawr o gydrannau tebyg o asedau cyffelyb nad ydynt efallai'n berthnasol yn unigol y byddent, gyda'i gilydd, yn cael effaith berthnasol ar ddibrisiant, ac y dylid eu dibrisio ar wahân.</p>	<p>Mae gan y Cyngor bolisi cyfansoddoli a fyddai'n ffocysu cyfansoddoli ar newidiadau perthnasol i gyfrifo dibrisiant. Mae'r polisi hefyd yn nodi, lle ceir effaith berthnasol gronol ar ddibrisiant, yna dylai'r asedau cyfunol gael eu cyfansoddoli. Bydd y Tîm Cyllid yn adolygu'r polisi ac yn parhau i ganolbwyntio ar berthnasedd.</p> <p>O ran y stoc Dai, nid ystyrir bod oes ddefnyddiol economaidd to yn berthnasol wahanol i adeiledd adeiladau. Gall fod gan foeleri a cheginau oes fyrrach. Fodd bynnag, o ystyried bod 30 mlynedd yn sail resymol i'w oes ddefnyddiol economaidd, nid yw'n debygol y bydd effaith berthnasol ar gyfrifo dibrisiant ac ni fydd unrhyw effaith ar y farn wir a theg am y cyfrifon wrth i ddibrisiant gael ei ganslo allan yn y Datganiad o Symudiad mewn Cronfeydd Wrth Gefn ac ni chaiff unrhyw effaith ar falansau'r Cyngor.</p> <p>O ystyried bod angen llunio'r cyfrifon yn gynt a'r tîm bach a fyddai'n gorfod gwneud y gwaith, byddai unrhyw newid i'r polisi cyfansoddoli yn gosod baich ychwanegol ar nifer fach o staff ar adeg brysur iawn yn y flwyddyn. Ni themlir y byddai'r newid yn cael effaith berthnasol ddigonol ar y cyfrifon i gyfiawnhau'r llwyth gwaith ychwanegol.</p>
Materion Gweithdrefnol	Argymhellir y dylid cynnal rhaglen arolygu fwy helaeth wedi'i dogfennu er mwyn sicrhau bod y rhan fwyaf o'r asedau a brisir bob blwyddyn wedi'u harolygu yn y flwyddyn berthnasol, hyd yn oed os nad yw'r arolygiad at ddibenion prisio yn unig, h.y. yn delio â rheoli'r asedau yn gyffredinol.	Mae gan y Cyngor Grŵp Rheoli Asedau sy'n cadw trosolwg o asedau'r Cyngor ac yn penderfynu ar ddefnydd asedau costus neu ddiangen yn y dyfodol. Mae gan y Cyngor fwy na 4000 o asedau ac nid oes gan y Tîm Prisio bach y capasiti i'w harchwilio. Fodd bynnag, mae swyddogion sy'n gyfrifol am asedau sy'n archwilio'r eiddo o dan eu cylch gwaith. Er enghraifft, mae'r Rheolwr Ystadau yn archwilio Ffermydd a Mân-ddaliadau'r Cyngor. Mae'r Rheolwr Technegol Tai yn ymwybodol o gyflwr y stoc dai ac yn comisiynu arolygon annibynnol yn rheolaidd. Yn ogystal cynhelir archwiliadau statudol e.e. systemau gwresogi yn unol â'r gofynion statudol. Archwilio asedau gan y rhai sy'n gyfrifol amdanynt sy'n sail i raglenni cynnal a chadw refeniw ac adnewyddu cyfalaf. Caiff yr asedau hyn eu prisio gan yr Uwch Swyddog Prisio ar sail y ffaith bod yr asedau yn cael eu cynnal a'u cadw yn unol â'r safonau cyfreithiol ac eiddo eraill.
Materion	Argymhellir y dylai'r datganiad canlynol gael ei	Y rheswm dros hyn yw bod yr Uwch Swyddog

<p>Gweithdrefnol</p>	<p>gynnwys yn yr adroddiad prisio “All assets (which do not fall to be valued as part of the 5 year rolling programme) with a value in excess of £500,000 have been valued to establish any material change in value therefore remaining assets do not require re-valuations’.</p> <p>Gwnaethom nodi i'r prisiwr y llynedd gynnwys y datganiad yn yr adroddiad prisio ‘All assets (which do not fall to be valued as part of the 5 year rolling programme) with a value in excess of £500,000 have been valued to establish any material change in value therefore remaining assets do not require re-valuations’. Fodd bynnag ni chafodd y datganiad hwn ei ddarparu yn yr adroddiad eleni.</p>	<p>Prisio wedi prisio pob eiddo er mwyn gwella ansawdd y prisiad. Er enghraifft, cafodd y Stoc Dai ei hailbrisio oherwydd newid sylweddol yn y ffactor addasu y mae'r Cyngor yn ei defnyddio fel rhan o'i brisiad o Stoc y Cyngor. Mae hyn wedi gwella prisiad y Stoc Dai yn sylweddol. Mae Prisio pob ased wedi golygu nad yw'r datganiad yn gymwys mwyach.</p>
<p>Materion yn ymwneud â Phrisio Nad ydynt yn ymwneud â Thai</p>	<p>Argymhellir y dylai'r prisiwr adolygu ei ddull o bennu Cost Adnewyddu wedi'i Dibrisio (DRC) a chymhwyso gwahanol ganrannau fel sy'n briodol (fel arfer rhwng 0%, lle nad oes unrhyw waith allanol, a 15% ar gyfer gwaith allanol mwy helaeth);</p> <p>Nodir ar gyfer asedau a gaiff eu prisio gan ddefnyddio Costau Disodli wedi'u Dibrisio (Asedau Gweithredol Arbenigol), mae'r prisiwr wedi pennu costau'r gwaith allanol drwy ychwanegu canran at gostau adeiladu sylfaenol yr adeiladau. Mae hyn yn ddull gweithredu cydnabyddedig a derbyniol, ond mae'r prisiwr yn parhau i fabwysiadu canran sefydlog o 10%, lle mae'n fwy cyffredin amrywio'r ganran yn dibynnu ar y graddau y cynhelir gwaith allanol (gwirioneddol ac ar sail MEA).</p>	<p>Ym marn yr Uwch Swyddog Prisio, oherwydd y diffyg sicrwydd llwyr gydag unrhyw ganran, mae 10% yn ganran resymol i'w chymhwyso.</p>

Wales Audit Office
24 Cathedral Road
Cardiff CF11 9LJ

Tel: 029 2032 0500

Fax: 029 2032 0600

Textphone.: 029 2032 0660

E-mail: info@audit.wales

Website: www.audit.wales

Swyddfa Archwilio Cymru
24 Heol y Gadeirlan
Caerdydd CF11 9LJ

Ffôn: 029 2032 0500

Ffacs: 029 2032 0600

Ffôn testun: 029 2032 0660

E-bost: post@archwilio.cymru

Gwefan: www.archwilio.cymru